

Print-outs of the listing of 'Visoko' multipart singing from the villages Dolen and Satovcha in the Inventory of ICH in Bulgaria and of the National Representative List of ICH

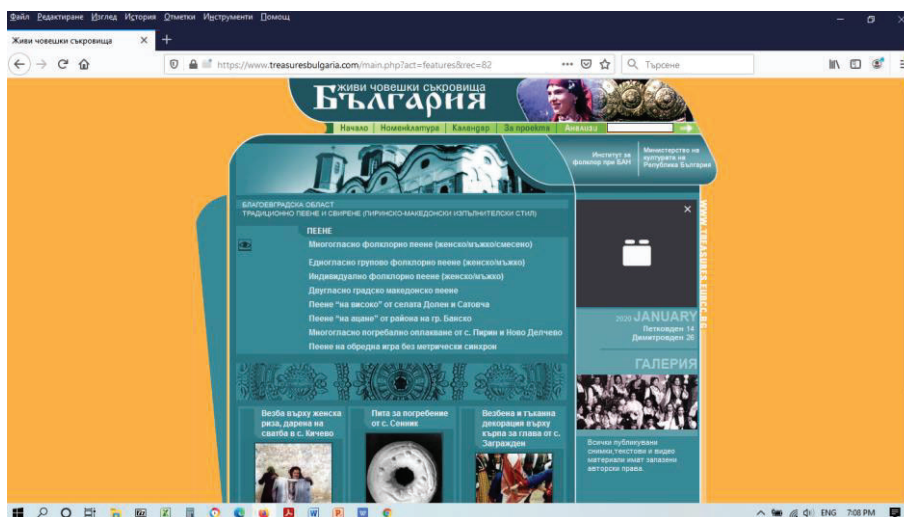
- The listing of the element in the National Inventory of ICH – “Living Human Treasures – Bulgaria”

<http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=features&rec=82> (version in English)

- The listing of the element in the National Inventory of ICH – “Living Human Treasures – Bulgaria”

<http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=features&rec=82> (version in Bulgarian)

- The listing of the element in the National Representative List of ICH

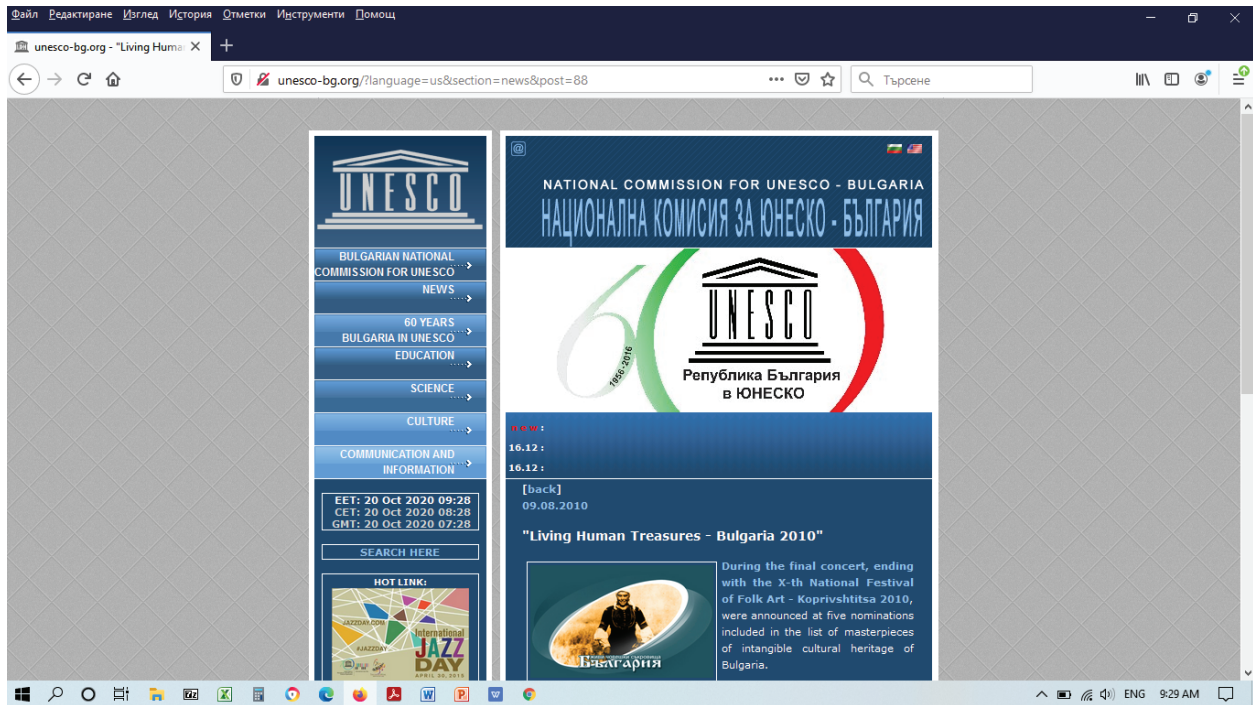
<https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=97> (version in English)

- The listing of the element in the National Representative List of ICH

<https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=11> (version in Bulgarian)

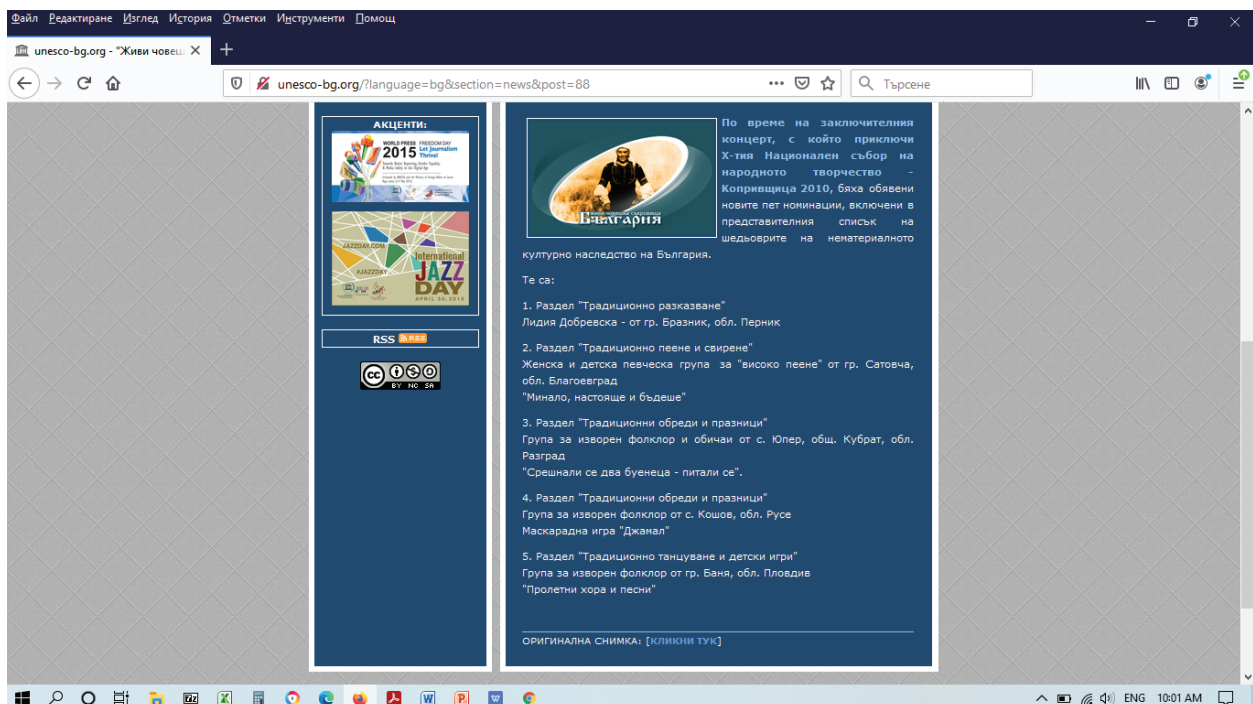
- Online announcement about the listing of the element on the National Representative List in 2010 – on the website of the National Commission for UNESCO – Bulgaria

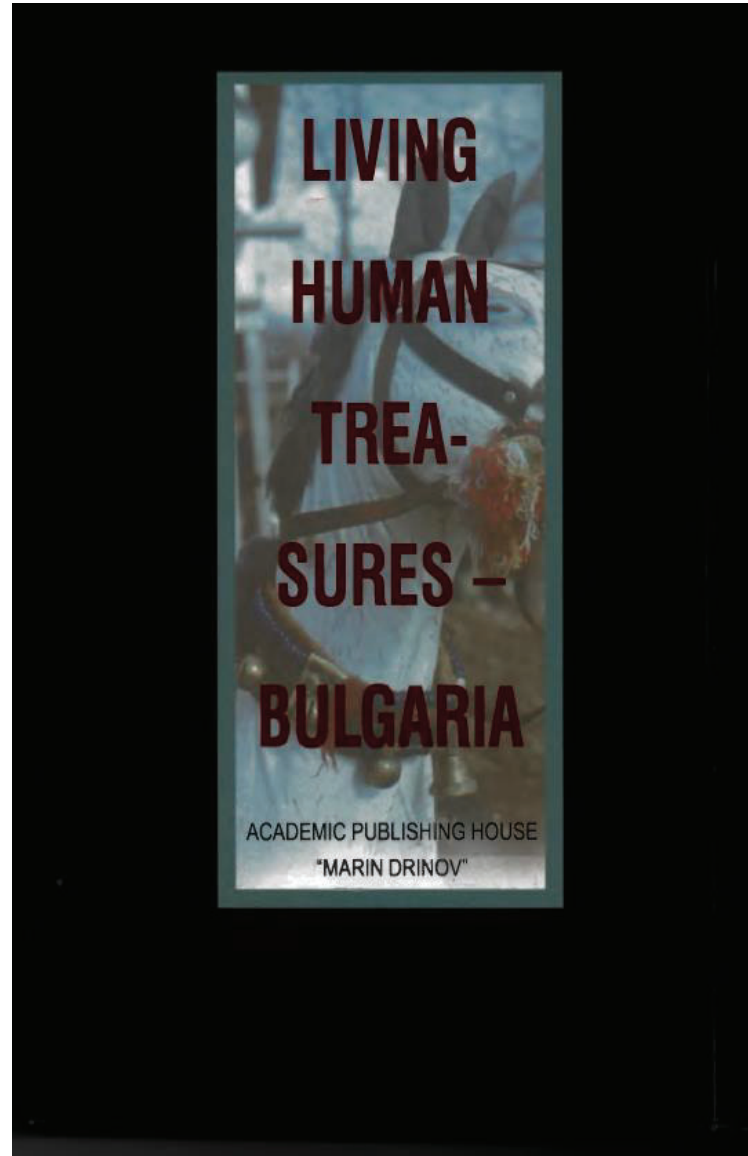
<http://unesco-bg.org/?language=us§ion=news&post=88> (version in English)

- Online announcement about the listing of the element on the National Representative List in 2010 – on the website of the National Commission for UNESCO – Bulgaria

<http://unesco-bg.org/?language=bg§ion=news&post=88> (version in Bulgarian)

Living
Human
Treasures
—
Bulgaria

Изданието е
спечелило
конкурс на
Националния
център за
книгата

Изданието се осъществява в изпълнение
на Комуникационната стратегия за подготовка
на членството на България в Европейския съюз

Sofia • 2004
Academic Publishing House "Marin Drinov"

ЖИВИ
ЧОВЕШКИ
СЪКРОВИЩА
—
БЪЛГАРИЯ

София • 2004
Академично издателство „Марин Дринов“

Научен екип от Института за фолклор при БАН, участвал в реализацията на проекта „Живи човешки съкровища – България. Номенклатура на дейностите“ и в книгата „Живи човешки съкровища – България“:

Ръководител ст.н.с. I ст. д.язк. Мила Сантова; *Раздел Традиционни празници и обреди* – ст.н.с. II ст. д-р Екатерина Анастасова, н.с. I ст. д-р Вая Матева; *раздел Традиционно песне и свирене* – проф. д-р Димитрина Кауфман, ст.н.с. д-р Лозанка Пейчева, н.с. I ст. д-р Радка Братанова; *раздел Традиционно танцуване и детски игри* – н.с. I ст. д-р Анна Щърбанова, Евгения Грънчарова; *раздел Традиционно разказване* – ст.н.с. д-р Албена Георгиева-Ангелова; *раздел Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци* – ст.н.с. I ст. д.язк. Мила Сантова, н.с. I ст. д-р Ива Станоева, н.с. I ст. д-р Красимира Кръстанова, н.с. I ст. д-р Саша Лозанова, н.с. I ст. д-р Миглена Иванова, ст.н.с. II ст. д-р Екатерина Анастасова, н.с. I ст. д-р Вая Матева; *раздел Традиционна медицина* – ст.н.с. II ст. д-р Екатерина Анастасова, н.с. I ст. д-р Вая Матева.

Editor-In-Chief Radka Bratanova
Research Group from the Institute of Folklore at the Bulgarian Academy of Sciences Engaged in the Project “Living Human Treasures – Bulgaria. List of Activities” and in the book “Living Human Treasures – Bulgaria”:

Leader
Professor Mila Santova, D.Sc.
Traditional Rites and Feasts – Senior Researcher Ekaterina Anastasova, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Vanya Mateeva, Ph.D.; *Traditional Singing and Music Playing* – Professor Dimitrina Kaufman, Ph.D.; Senior Researcher Lozanka Peycheva, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Radka Bratanova, Ph.D.; *Traditional Dancing and Children’s Games* – First Degree Associate Researcher Anna Shtarbanova, Ph.D.; Evgenia Grancharova, Ph.D. candidate; *Traditional Storytelling* – Senior Researcher Albena Georgieva-Angelova, Ph.D.; *Traditional Crafts and Traditional Production of Home-made Objects or Products* – Professor Mila Santova, D.Sc.; First Degree Associate Researcher Iva Stanoeva, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Krasimira Krastanova, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Sasha Lozanova, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Miglena Ivanova, Ph.D.; Senior Researcher Ekaterina Anastasova, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Vanya Mateeva, Ph.D.; *Traditional Medicine* – Senior Researcher Ekaterina Anastasova, Ph.D.; First Degree Associate Researcher Vanya Mateeva, Ph.D.

© Мила Христова Сантова, Димитрина Николова Кауфман, Албена Лазарова Георгиева-Ангелова, Лозанка Георгиева Пейчева, Екатерина Евгениева Анастасова, Вая Иванова Матева, Радка Петрова Братанова; Анна Любомирова Щърбанова, Евгения Цветкова Грънчарова; Ива Митева Станоева, Красимира Христова Кръстанова, Саша Симеонова Лозанова, Миглена Димитрова Иванова, 2004

© Художник Богдан Николаев Мавродинов, художник, 2004

© Mila Hristova Santova, Dimitrina Nikolova Kaufman, Albena Lazarova Georgieva-Angelova, Lozanka Georgieva Peycheva, Ekaterina Evgenieva Anastasova, Vanya Ivanova Mateeva, Radka Petrova Bratanova, Anna Lyubomirova Shtarbanova, Evgenia Tsvetkova Grancharova, Iva Miteva Stanoeva, Krasimira Hristova Krastanova, Sasha Simeonova Lozanova, Miglena Dimitrova Ivanova, 2004.

© Book designer Bogdan Nikolaev Mavrodinov, 2004

ISBN 954-430-984-5

CONTENTS

INTRODUCTION 285

TRADITIONAL RITES AND FEASTS 293

TRADITIONAL SINGING AND MUSIC PLAYING 308

TRADITIONAL DANCING
AND CHILDREN'S GAMES 335

TRADITIONAL NARRATION 353

TRADITIONAL CRAFTS AND TRADITIONAL
PRODUCTION OF HOME-MADE OBJECTS
OR PRODUCTS 365

TRADITIONAL MEDICINE 378

NATIONAL LIST 383

REGIONAL LISTS 391

BLAGOEVGRAD REGION 391

BOURGAS REGION 397

DOBRICH REGION 403

GABROVO REGION 409

HASKOVO REGION 414

KARDZHALI REGION 420

KYUSTENDIL REGION 425

LOVECH REGION 430

MONTANA REGION 436

PAZARDZHIK REGION 442

PERNIK REGION 450

PLEVEN REGION 455

PLOVDIV REGION 461

RAZGRAD REGION 468

ROUSSE REGION 474

SHOUMEN REGION 481

SILISTRA REGION 487

SLIVEN REGION 493

SMOLYAN REGION 499

SOFIA CITY 505

SOFIA REGION 511

STARA ZAGORA REGION 516

TARGOVISHTE REGION 522

VARNA REGION 528

VELIKO TARNOVO REGION 535

VIDIN REGION 540

VRATSA REGION 546

YAMBOL REGION 551

В•Ъ•В•Е•Д•Е•Н•И•Е

Мила Сантова

„Живи човешки съкровища – България“ е част от пилотната програма на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“. Нейното начало бе положено от Международната организация в началото на 90-те години на XX век.

Много са дейностите и инициативите на ЮНЕСКО, осъществявани през годините, които водят до появата на документ *142EX/18*, приет от Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО на 142-рата му сесия от август 1993 г., с който на практика програмата „Живи човешки съкровища“ става факт. Сред най-важните, основополагащи предшественици на този документ обаче безспорно е приетата на 25-ата сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО през 1989 г. „Препоръка за опазване на фолклора“. В препоръката страните членки на ЮНЕСКО за първи път постигат общо съгласие по рамковата дефиниция на понятия като „традиционна култура“ и „фолклор“, както и съгласие върху необходимостта от съхранението и опазването им. Набелязани са и конкретни, препоръчителни за страните членки мерки в това отношение.

Въвеждайки в международно обращение и по-общия термин „нематериално културно наследство“, в приетите документи, свързани с пилотния проект „Живи човешки съкровища“, ЮНЕСКО за първи път в историята на многолетната си дейност по опазване на културното наследство поставя нов и изключително важен акцент. Този акцент е свързан с обстоятелството, че фокусът на интереса тук е съсредоточен върху живия човек, носител на традиционни дейности и умения, този, който, владеейки ги, може да предаде познанията за тях на бъдещите поколения. Крайната цел на този проект е изграждане на национална и международна листа на хора – „живи човешки съкровища“. Тази крайна цел обаче е предшествана от различни етапи.

В точка II.3 на документ *142EX/18* е записано, че всяка от страните членки „изгражда собствени критерии и процедури на селекция“. Точка А.6 формулира четири основни функции в тази насока: предпазване, закрила, разпространение, трансмисия (предаване). А точка С гласи, че „страните изграждат листите си“.

Плод на усилена дълговременна работа и съвещания на експерти от различни страни е безрезервно прието от международната организация заключение, че унификацията в областта на нематериалното културно наследство би била пагубна, тъй като различните културни традиции са изключително богати и разнообразни. Формулировките в документ *142EX/18* и последвалите го документи са резултат именно на това установено схващане. Нещо повече – в глобализиращия се модерен свят знанията и уменията в областта на нематериалното културно наследство, предавайки се основно по устен път, което ги прави изключително крехки, лесно могат да бъдат забравени или изгубени. Така голямо количество културни изяви като традиционните музика, танц, слово, обреди, събори или различни традиционни културни умения са застрашени от изчезване.

Програмата „Живи човешки съкровища“ на ЮНЕСКО предполага възможността и стимулира страните членки да определят сами и да систематизират в документи-листи онези традиционни дейности и умения, които считат за важни за устойчивостта на идентичността на гражданите си. Така, разпознавайки дейности и умения за своята територия, всяка страна членка всъщност „посочва“ важни дялове от своята традиционна култура и техните разнообразни, като конкретни културни факти, проявления. Естествено, в процеса на разпознаването, Държавата си служи с компетенциите на екипи от експерти, чрез които формулира своите приоритети в тази област. Разпознала на най-висше равнище съществените традиционни дейности и умения в своята културна традиция, всяка страна приема номенклатури-списъци, в които тези традиционни дейности и умения са конкретно посочени. Крайната цел на програмата е да се създаде меж-

дународен списък на „живите човешки съкровища“ — т.е. на носителите на нематериална културна собственост, които притежават изключително високо майсторство. Тези личности следва да бъдат поддържани, поощрявани и окуражени, за да съхранят и предадат на следващите поколения своите уникални знания и умения.

Проектът „Живи човешки съкровища — България“ се реализира под егидата на ЮНЕСКО в България благодарение на две авторитетни институции — Министерството на културата на Република България и Института за фолклор при Българска академия на науките. Работата по проекта започна през 2001 г. и се осъществи в двугодишен период. През декември 2002 г. „Живи човешки съкровища — България. Номенклатура на дейностите“ бе официално връчена на държавата в лицето на министъра на културата, както и обнародвана в интернет.

За изпълнението на проекта *висококвалифициран екип от сътрудници на Института за фолклор*, добре запознат с българския и международния опит в опазването на нематериалното културно наследство, подготви анкетна карта, чиято цел бе да се съберат, а впоследствие — анализират данните за съвременното състояние на нематериалната културна традиция в България. Картата бе разпространена по територията на цялата страна и попълнена по места. Обобщените и систематизирани от специалистите данни, които тя предостави, активният диалог с представители на централни и регионални структури в областта на културата и не на последното място — компетенциите на екипа по проекта позволиха изграждането на „Номенклатурата на дейностите“.

България има щастието и до днес да притежава в значително съхранен вид фолклорна култура в нейния синкретизъм — като неразривно съчетание на звук,

движение, слово, ритуал и пр. „Живи човешки съкровища — България. Номенклатура на дейностите“ идентифицира традиционни дейности и умения, официално разпознати от държавата като важни съставки на нематериалното културно наследство на България, което подлежи на опазване.

Номенклатурата „Живи човешки съкровища — България“ има два основни раздела — *национална и по региони*. В националната номенклатура обобщено са изведени дейности и умения, които се приемат като представителни за страната и на чието опазване държавата особено много държи. Регионалните, за които е приет принципът на административното делене на страната по области, са по-разгърнати. В тях са включени и типични за района и областта дейности и умения. Целта е да се открият *характерните за България в национален и регионален план традиционни дейности — умения, технологии и практики, съхранени под формата на жив човешки опит*. В целия документ понятията традиционно, фолклорно и старинно се използват като синоними.

Традиционната *фолклорна култура* съществува чрез многообразието от *локални варианти*, очертаващи относително самостоятелни културни пространства и предопределящи особената роля и място на диалекта, разбираан като културна специфика. Локалните варианти предопределят и разнообразието във фолклорната естетика като система от норми и правила, формиращи възгледа за това кое е хубаво и ценно.

Принципът на организация и подредба на културните факти и дейностите в номенклатурата е свързан със самия характер на традиционната култура на българите, с *колективните и индивидуалните ѝ форми* на изява и изпълнение, с обредните и не-обредните дейности и умения. Най-често обредните са свързани с по-голяма общност (селището, обредна група), поради което те са изведени на първо място в номенклатурата. Следват дейности и умения, свързани в повечето

случаи с индивидуален носител и изпълнител. Съществувайки в неразривно единство с останалите, всеки от дяловете има свои собствени специфики, които са определили и принципа на селекция на дейностите в различните раздели. Стремещът е бил към максимална унификация, но невинаги е било възможно тя да бъде разгърната системно и докрай. Тук следва да се добави и една специфична черта на живата културна традиция по българските земи. Тя е свързана с обстоятелството, че в тази част на света освен основното традиционно население на българите-християни са живели и живеят и представители на различни общности — и професионални, и етнични. Типични културни факти от присъщата на тези общности традиционна култура също имат своето място в номенклатурата.

Подредбата на *дейностите* в номенклатурата няма ценностен характер — изредените дейности са *равнопоставени като културна стойност*, а принципът на подреждането им съчетава едновременно научни и практически съображения и цели яснота. Номенклатурата може да бъде допълвана и с нерегистрирани в момента в нея културни дейности и умения, ако те отговарят на възприетите основни критерии.

Преди всичко дейностите трябва да са *автентични*, което предполага да се изпълняват в естествена среда и условия и да не са от сферата на професионалното и специализираното изкуство. Освен това те трябва да са представителни за общността, като по-често имат художествен характер, което очертава тяхната уникалност и стойност като културни факти.

Важно условие за включване на определена дейност или умение в номенклатурата е тяхната *жизненост*: те трябва да се практикуват и да се предават чрез обучение на следващите поколения. Не по-малко съществен е и критерият за *старинност*, който може да има различни форми: дейността да се свързва с изпълнение „от незапомнени времена“; да е донесена като традиционна от друго място заедно с преселнически движения; да съществува спомен за времето на появата ѝ сред формите на фолклорната култура, но

това време все пак да е достатъчно отдалечено и др. В тази връзка бе възприет международно утвърденият принцип за минимум 50-годишна давност.

Колкото и да е съхранена българската традиционна фолклорна култура, с времето в нея все пак са настъпили някои съществени промени. Една от тях е например постепенното загубване в съвременността на основната за традицията културна опозиция мъжко/женско, свързана с поредица от забрани типично женски дейности да се изпълняват от мъже и обратно. Днес тези строги граници са донякъде размити. Самата култура се реализира в различна социална среда. В номенклатурата под „традиционна култура“ се разбира фолклорната култура както на селото, така и на града. Особено място се отделя на *дейностите*, които са част от обредния и празничния комплекс, част от живата селищна традиция и се поддържат не само чрез самодейността.

Не на последно място трябва да се има предвид и обстоятелството, че в съвременността ние всъщност сме свидетели на отделни културни феномени, чиито корени са в традиционната фолклорна култура. Под влияние на много фактори, свързани с развитието на обществото обаче, днес тази култура не съществува в цялостен съхранен вид. В съвремие, предлагашо ни основно отделни запазили се културни фрагменти, ние възстановяваме с голяма степен на достоверност традиционния облик на старата култура чрез реконструкции, по изследователски път. Именно тук отново се очертава особената стойност на два, различни по тип феномена. От една страна, изключителната ценност на съхранените зрънца от все още живата културна традиция, които се стремим да запазим и да осигурим предаването им на следващите поколения. От друга страна, необходимостта от екип със специални компетенции, който би могъл да реконструира в максимална степен образа на традиционната култура. Върху основата на такава реконструкция е възможно именно компетентното разпознаване на важните за български-

те граждани традиционни дейности и умения, особено съществени в процесите на моделиране на тяхната идентичност.

В ръцете на читателя е издание, което представя българската номенклатура на традиционните дейности и умения по програмата „Живи човешки съкровища“. Организирана в шест основни раздела — „Традиционни обреди и празници“, „Традиционно пеене и свирене“, „Традиционно танцуване и традиционни детски игри“, „Традиционно разказване“, „Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци“, „Традиционна медицина“, тя включва обособени съществени културни дейности от основните дялове на традиционната култура на българските граждани, очертани както на национално равнище, така и регионалната им вариантност, съобразена със съвременното административно деление на страната. Изданието съдържа и аналитични текстове, подготвени от специалистите в различните дялове на фолклорната култура. Те целят, от една страна, да реконструират общата картина на различните традиционни културни практики в съответния дял и начина, по който те функционират, от друга страна, разказвайки накратко за извършената работа във връзка с проекта по подготовка на номенклатурата, да очертаят съвременното състояние на културната традиция, чиито носители са *живите човешки съкровища на България*.

I•N•T•R•O•D•U•C•T•I•O•N

Mila Santova

"*Living Human Treasures – Bulgaria*" is part of UNESCO's pilot program *Living Human Treasures*. It was initiated by the international organization at the beginning of the 1990s.

Many are UNESCO's initiatives and activities realized in the course of the years, which led to the appearance of document *142EX/18*, adopted by UNESCO's Executive Committee at its 142nd session in August 1993, thanks to which the *Living Human Treasures* program became a fact. One of the most important fundamental predecessors of this document is the *Recommendation for the Preservation of Folklore*, adopted at the 25th session of UNESCO's General Conference in 1989. In this *Recommendation* the UNESCO member states for the first time reached a general agreement on the frame definition of notions like "traditional culture" and "folklore", as well as on the necessity to preserve and protect them. In this respect some practical measures were also outlined and were recommended to the member states.

Introducing internationally also the broader term "*intangible cultural heritage*", in the documents adopted and related to the *Living Human Treasures* pilot project, UNESCO for the first time in its many a year history of activities, aiming to preserve the cultural heritage, placed a new and extremely important accent. It was connected with the fact that now in the focus of the interest is the living human being, the bearer of traditional activities and skills, who, being a master of them, can transmit his traditional knowledge to the future generations. The final aim of this project was to create national and international lists of *people – "living human treasures"*. This final aim, however, was preceded by different stages.

Point *II.3* of document *142EX/18* states that each of the member states "builds its own criteria and procedures for selection". Point *A.6* formulates four basic functions in this direction: preservation, protection, distribution, transmission. And according to point *C* "*countries build their own lists*".

Living Human Treasures 287

A result of hard and long-time work and consultations of experts from different countries is the conclusion, adopted with no reservations by the international organization, that unification in the field of intangible cultural heritage might appear fatal, as the different cultural traditions are extremely rich and multiform. The formulations in document *142EX/18* and the documents that followed it are a result of exactly this established concept. What is more, in the quickly globalizing modern world, knowledge and skills in the field of non-material cultural heritage are transmitted mainly in an oral way, which makes them extremely fragile, and they can be easily forgotten or lost. Thus a large number of cultural activities such as traditional music, dance, narration, rites, fairs or different traditional cultural skills are endangered to disappear.

UNESCO's program *Living Human Treasures* presupposes and stimulates the opportunity for the member states to determine and to systematize on their own and in documents-lists those traditional activities and skills which they consider important for the sustainability of their citizens' identity. Thus, recognizing the activities and the skills for its own territory, every member state in fact "enumerates" important spheres of its traditional culture and their specific manifestations in the form of particular cultural facts. Of course, in the process of recognition, each state uses the competence of expert teams who formulate its priorities in the respective sphere. Having recognized at the highest possible level the important traditional activities and skills in its cultural heritage, every country adopts lists in which these traditional activities and skills are specifically pointed out. The ultimate aim of the program is to make an international list of *living human treasures* – i.e., of those bearers of the intangible cultural property, who are extreme masters. These persons should be supported, stimulated and encouraged in order to preserve and transmit their unique knowledge and skills to the next generations.

~

The project "*Living Human Treasures – Bulgaria*" has been realized under the auspices of UNESCO in Bulgaria, and thanks to two authoritative institutions – the Ministry of

Culture of the Republic of Bulgaria and the Institute of Folklore at the Bulgarian Academy of Sciences. The work on the project started in 2001 and was carried out within a two-year period. In December 2002 "*Living Human Treasures – Bulgaria. List of Activities*" was submitted to the state, represented by the Minister of Culture, and was published in the Internet.

For the realization of the project a highly qualified team of researchers from the Institute of Folklore, well acquainted with the Bulgarian and the international experience in preservation of the intangible cultural heritage, prepared a questionnaire card, the aim of which was to collect and later to analyze the data on the contemporary state of the of intangible cultural tradition in Bulgaria. The card was distributed on the territory of the whole country and was filled in on the spot. The data that it provided (generalized and systematized by the specialists) together with the active dialogue with representatives of central and regional structures in the field of culture and, last but not least, the knowledge and the abilities of the team working on the project, allowed the completion of the "*List of Activities*".

Bulgaria is lucky to have to the very present day a folklore culture in a considerably preserved state and in its syncretism: as an inseparable union of sound, movement, word, ritual, etc. "*Living Human Treasures – Bulgaria. List of Activities*" identifies traditional activities and skills, officially recognized by the state as important components of Bulgaria's intangible cultural heritage, which should be the subject of preservation.

The "*Living Human Treasures – Bulgaria*" list has two basic chapters – *national* and *regional*. The national one includes the activities and skills that are considered to be representative for the country and on the preservation of which the State especially insists. The regional lists, for which the principle of the country's administrative division in regions was adopted, are more detailed and include also activities and skills typical for the region and the district. The aim was to outline *those traditional activities – skills, technologies and*

practices, which are preserved in the form of a living human experience and are characteristic of Bulgaria on a national and regional plane. The terms *traditional, folklore* and *ancient* are used as synonyms throughout the document.

Traditional *folklore culture* exists through a variety of *local variants*, outlining relatively independent cultural areas and predetermining the special role and place of the dialect, understood as a cultural specificity. Local variants also contribute to the variety in folklore aesthetics as a system of norms and rules forming the view of what is good and valuable.

The principle of organization and ordering of the cultural facts and the activities in the list is related to the very character of the Bulgarian traditional culture, to its *collective and individual* forms of existence and performance, to the ritual and the non-ritual activities and skills. Most often the ritual ones are associated with a larger community (the village, the ritual group), hence they are placed first in the list. Then come activities and skills connected in most cases with an individual bearer and performer. Existing in an inseparable unity with the rest, each of the folklore spheres has its own specifics which determined the principle of selection of the activities in the different sections. The aim was maximal unification, but it was not always possible to carry it out systematically and to the end. Here a specific feature of the living cultural tradition in the Bulgarian lands should be added. It is connected with the circumstance that in this part of the world, apart from the basic traditional population of Bulgarian Christians, lived and continue to live also representatives of different communities – both confessional and ethnic. Typical cultural facts from the traditional culture inherent to these communities have also found their place in the list.

The order of the *activities* in the list has no evaluative character: the activities enumerated *are equal as cultural values*, and the principle of ordering them combines simultaneously scientific and practical considerations, aiming clarity. The list could be further expanded with at the moment still not regis-

tered in its cultural activities and skills, provided they meet the basic criteria adopted.

Above all, the activities must be *authentic*, which presupposes that they should be performed in a natural environment and conditions and should not come from the sphere of professional and specialized art. Besides, they should be representative for the community, and would mostly have an artistic nature, which marks their uniqueness and value as cultural facts.

An important condition to include a certain activity or a skill in the list is its *vitality*: it should be practiced and transmitted to the next generations by training. Of no less importance is also the criterion for *antiqueness*, which may manifest itself in different forms: the activity may be thought of as performed "from times immemorial"; it may have been introduced as traditional from another place together with migration movements; there may be a memory of the time of its appearance among the forms of folklore culture, but this time should, however, be sufficiently distant, etc. In connection with this was adopted the internationally established principle of a minimum of fifty-year period of existence.

No matter how preserved the Bulgarian traditional folklore culture is, certain essential changes have occurred in it in the long run. One of these, for instance, is the gradual nowadays loss of the fundamental for the tradition cultural opposition men's/women's, connected with a series of taboos men's activities to be fulfilled by women and vice versa. Today these strict borders are somewhat diffusive. The culture itself is realized in a different social milieu. What is meant in the list as "traditional culture" is the folklore culture both of the village and of the town or city. Special attention is given to *the activities that are part of the ritual and the festive complex*, part of the living community tradition, being sustained not only by the amateur groups.

Last but not least, we should bear in mind that in modern times we in fact observe only separate cultural phenomena, the roots of which are in the traditional folklore culture.

Under the influence of many factors related to the development of society, however, today folklore does not exist as a preserved wholesome culture. In modern times, which offer us mainly survivor cultural fragments, we restore with a high degree of truthfulness the traditional image of the old culture through reconstruction and in terms of investigation. And it is precisely here that the special value of two different types of phenomena reveals itself. On the one hand, the exceptional value of the living cultural heritage, which we are trying to preserve and to handle to the following generations; and, on the other hand, the necessity of a team with specific competences that could reconstruct to the utmost degree the pattern of traditional culture. It is precisely on the basis of such a reconstruction that is possible the competent recognition of the traditional activities and skills, so essential for the Bulgarian citizens and for the modelling of their identity.

The readers have in their hands an edition which represents the Bulgarian list of traditional activities and skills on the program *Living Human Treasures*. It is organized in six basic sections: "*Traditional Rites and Feasts*", "*Traditional Singing and Music Playing*", "*Traditional Dancing and Children Games*", "*Traditional Narration*", "*Traditional Crafts and Traditional Production of Home-made Objects or Products*", "*Traditional Medicine*", and includes specified essential cultural activities from the basic spheres of the traditional culture of the Bulgarian citizens, outlined on a national level, as well as with their regional variants, following the contemporary administrative division of the country. The edition also contains analytical texts written by the specialists in the different spheres of folklore culture. The texts aim, on the one hand, to reconstruct the general picture of the different traditional cultural practices in the particular field and the way in which they function. On the other hand, telling in brief about the work done on the preparation of the lists, also to portray the contemporary state of the cultural tradition, the bearers of which are the *living human treasures of Bulgaria*.

ТРАДИЦИОННИ ПРАЗНИЦИ НА ЕТНИЧЕСКИТЕ,
СУБЕТНИЧЕСКИТЕ И РЕЛИГИОЗНИТЕ
ОБЩНОСТИ

ТРАДИЦИОННО ПЕЕНЕ И СВИРЕНЕ

(ПИРИНСКО-МАКЕДОНСКИ ИЗПЪЛНИТЕЛСКИ СТИЛ)

ПЕЕНЕ

- МНОГОГЛАСНО
ФОЛКЛОРНО ПЕЕНЕ
(ЖЕНСКО/МЪЖКО/
СМЕСЕНО)
- ЕДНОГЛАСНО
ГРУПОВО
ФОЛКЛОРНО ПЕЕНЕ
(ЖЕНСКО/МЪЖКО)
- ИНДИВИДУАЛНО
ФОЛКЛОРНО ПЕЕНЕ
(ЖЕНСКО/МЪЖКО)
- ДВУГЛАСНО
ГРАДСКО
МАКЕДОНСКО
ПЕЕНЕ
- ПЕЕНЕ „НА ВИСОКО“
ОТ СЕЛАТА ДОЛЕН
И САТОВЧА
- ПЕЕНЕ „НА АЦАНЕ“
ОТ РАЙОНА
НА ГР БАНСКО
- МНОГОГЛАСНО
ПОГРЕБАЛНО
ОПЛАКВАНЕ
ОТ С. ПИРИН
И НОВО ДЕЛЧЕВО
- ПЕЕНЕ НА ОБРЕДНА
ИГРА БЕЗ
МЕТРИЧЕСКИ
СИНХРОН

ПЕЕНЕ СЪС СЪПРОВОД

- ПЕЕНЕ
СЪС СЪПРОВОД
НА ТАМБУРА
- МЪЖКО
ЕДНОГЛАСНО
ЕПИЧЕСКО ПЕЕНЕ
СЪС СЪПРОВОД
НА ТАМБУРА
ОТ ГОЦЕ
- ПЕЕНЕ
ДЕЛЧЕВСКО
- ПЕЕНЕ
СЪС СЪПРОВОД
НА ТАРАМБУКА/И
- ПЕЕНЕ
СЪС СЪПРОВОД
НА АКОРДЕОН,
МАНДОЛИНА И ДР.

СВИРЕНЕ

- СВИРЕНЕ НА ГАЙДА
- СВИРЕНЕ
НА ТАМБУРА
- СВИРЕНЕ
НА ЧИФТ КАВАЛИ
- СВИРЕНЕ
НА ГОЛЯМО ДАЙРЕ/
ДВЕ ДАЙРЕТА
ПРИ СЪПРОВОД
НА ЦИГАНСКИ

TRADITIONAL FEASTS EMBLEMATIC
FOR A PARTICULAR ETHNIC OR RELIGIOUS
COMMUNITY

TRADITIONAL SINGING AND MUSIC PLAYING

(PIRIN-MACEDONIAN PERFORMANCE STYLE)

SINGING

- MULTIPART FOLK
SINGING (WOMEN'S/
MEN'S/MIXED)
- ONE PART GROUP
FOLK SINGING
(WOMEN'S/MEN'S)
- INDIVIDUAL FOLK
SINGING (WOMEN'S/
MEN'S)
- TWO PART
MACEDONIAN
URBAN SINGING
- „*NA VISOKO*“ SINGING
FROM THE VILLAGES
- DOLEN
AND SATOVCHA
- „*NA ATSANE*“
SINGING FROM THE
BANSKO REGION
- MULTIPART
LAMENTATIONS
FROM THE VILLAGES
PIRIN AND NOVO
DELICHEVO
- RITUAL DANCE
SINGING WITHOUT
METRIC
SYNCHRONY

SINGING WITH AN ACCOMPANIMENT

- SINGING WITH
TAMBOURA
ACCOMPANIMENT
- MEN'S ONE PART
EPIC SINGING WITH
TAMBOURA
ACCOMPANIMENT
- SINGING WITH
TARAMBUKA
ACCOMPANIMENT
- SINGING WITH
ACCORDION,
MANDOLIN, ETC.
ACCOMPANIMENT

MUSIC PLAYING

- BAGPIPE PLAYING
- *TAMBOURA* PLAYING
- A PAIR OF *KAVALS*
PLAYING
- BIG *DAYRE* (OR TWO
DAYRES) PLAYING
WHEN
ACCOMPANYING
- GYPSY DANCES
- PLAYING ON AN
OVCHARSKA
SVIRKA/*DVOYANKA*/
PISKA/*SVORCHE*/
GAYDUNITSA
- ACCORDION
PLAYING

Традиционната инструментална музика звучи в различни *изпълнителски контексти* — обредни, празнични, трудови. Със свирене се очертава времето, пространството, структурата на различни обреди. Музикалният инструмент участва като вещь и звук в много семейни и календарни ритуали. Своеобразна емблема на сватбата са свиренето на гайда, както и формациите от зурни и тъпан; инструменталната музика е част и от традиционни погребения — духови музика в Северозападна и Средна Северна България, кавал и доб свирка в Добруджа. Отделни инструменти и инструментални групи изграждат музиката в календарни обреди като: Новогодишни маскарадни игри, Русалии, Бабинден, Сирнишки маскарадни игри, Нестинарство, Калушари. Инструменталната музика е неотменна част от двете основни форми на традиционно празнуване — трапеза и хоро. Свиренето на традиционни инструменти съпровожда трудова дейност по време на седянка, при пастирски труд, по-рядко жътва.

Традиционната инструментална музика има своеобразни прояви при различните *етнически и конфесионални групи*, населяващи България. Някои традиционни музикални инструменти са характерни за определени етноконфесионални общности (зурнаджийско-тъпанджийска формация, цимбал — при ромите; шофар — при евреите; саз, зил маша — при турците). Традиционното свирене при тези общности най-често е свързано с обредни и празнични контексти (сюнет, сватба и байрам при мюсюлманите; сватба, Рош ашана и Симхад-Тора при евреите; Банго Васил, Гергьовден, сватба при ромите).

Музикалнофолклорни диалекти

Локалната и регионалната специфика на традиционната култура определя диалектното обособяване на музикалния фолклор. Традиционното пеене и свирене в България най-общо могат да се разделят на Източно и Западно, съответстващо на ятовата граница. В българската фолклористика е утвърдено обособяването

на няколко по-малки музикалнофолклорни области, които обединяват на регионално ниво локалните стилни характеристики. Западните музикалнофолклорни диалекти включват следните райони: Северозападна България, Средна Западна България, Югозападна България и преходните области Ичиманска Средна гора и Велинградско. Към Източните музикалнофолклорни диалекти се отнасят: Средна Северна и Североизточна България, Добруджа, Тракия, Родопите, Странджа и преходната област Средногорие.

Изработената в настоящия проект номенклатура на традиционните музикални дейности е съобразена както с утвърденото в българската наука познание за музикалнофолклорните диалекти, така и с основните за проучването информационни източници — анкетни карти, групирани според административното деление на България на 28 области.

Регионалната номенклатура на традиционните музикални дейности регистрира специфични за съответните области черти. Наред с общи за района традиционни музикални дейности се предлага и информация за някои уникални инструментални и певчески изпълнителски стилове (пеене „на високо“ от Долен и Сатовча, „ацане“ от Банско, двугласно пеене от Неделински район, циганско свирене от Котел и др.).

Съвременното състояние на традиционните музикални дейности представя картина, различна от т.нар. класическа. Феномени и процеси, като модернизацията и глобализацията, предлагат нови закони за функциониране и развитие на едни или други музикални практики, при което текат активни процеси на трансформации и разпад на традиционното пеене и свирене. Локалното своеобразие размива чертите си за сметка на националната унификация. Медии и технологии способстват за отваряне към други култури, музикални жанрове и стилове. Променят се различни черти на традицията, свързани с фигурите на певеца и свирача, функционирането на музиката, музикалните

форми, музикалните инструменти и инструменталните групи. Близко до изчезването са някои реликтни, уникални форми на музикалната традиция, като пеенето „на високо“ и „ацането“ в Югозападна България. Това налага запазените до днес архаични и етнохарактерни музикални дейности да бъдат изследвани и съхранявани. Традиционните пеене и свирене би трябвало да съществуват не само като музейни експонати, консервирани в нотограми, текстове, звукозаписи и видеоизображения, а и като оживяващи ценности – дело на живи творци, реализиращи в жива среда елементи от наследената традиция.

—

От средата на XIX в. в класическия пейзаж на българския фолклор се появяват и извършват със забавен ход промени, дължащи се на разположението на България в центъра на Балканския полуостров и на историческото развитие на страната. Значително изпреварващите процеси на дефолклоризация в останалите балкански народи се изразяват в: отказ от стандартите на класическия фолклор, в резултат на което се загубва връзката между обред, музика и танц; засилване на взаимодействията между етническите култури, изразяващи се във фолклорната музика като пренасяне на едни мелодически, метроритмически и други стереотипи от етнос в етнос; европеизиране на музикалнофолклорните матрици (най-ясно тези процеси се извършват в северните територии на България); ориентализиране на музикалнофолклорните матрици (похарактерни са за южните територии на България). Европезацията и ориентализацията засягат всички територии на Балканите, но процесите в българските земи се извършват като рефлексии на взаимодействия и дори като рефлексии на рефлексии, протичащи по-рано в съседните балкански територии. По този начин централната балканска територия, населена с българи, се оказва последен, най-вътрешен сектор, в който се събират и кръстосват чуждестранните музикални идеи. Балканизирани и употребени в синхрон или в опозиция на музикалните матрици на народа, през който преминават преди да докоснат българската

ritual dances), Midwives' Day, Strict Shrovetide masquerade dances, *Nestinarstvo* (fire dances), *Kalushari* (men's ritual dances). Instrumental music is an inseparable part of the two basic forms of traditional feasts – at table and at folk dances (*horó*). Playing traditional musical instrument accompanies work activities during the working-bee, during shepherding, less often on harvest.

Traditional instrumental music has specific manifestations in the different *ethnic and confessional groups* inhabiting Bulgaria. Some traditional musical instruments are typical for certain ethno-confessional communities (the *zurna* and *tapan* formation and the cymbal – for the Gypsies; the *shofar* – for the Jews; the *saz* and the *zil masha*, a pair of small cymbals mounted on a forked spring, fork-cymbals – for the Turks). Traditional music playing in these communities is usually related to ritual and festive contexts (circumcision, wedding and Bayram among Muslims; wedding, Rosh Hashana and Simhad-Torah among Jews; Bango Basil, St. George's Day, wedding among Gypsies).

Musical-folklore dialects

The local and the regional specificity of traditional culture determine the dialectal differentiation of musical folklore. Traditional singing and music playing in Bulgaria can broadly be divided into "Eastern" and "Western", corresponding to the *yat* border (according to the pronunciation of the Old Bulgarian vowel *yat*). Established in Bulgarian folkloristics is the differentiation of several smaller musical-folklore regions that unite the local style characteristics at a regional level. Western musical-folklore dialects comprise the following regions: Northwestern Bulgaria, Mid Western Bulgaria, Southwestern Bulgaria and the transitional regions Ihtiman Sredna gora and Velingrad region. Belonging to Eastern musical-folklore dialects are: Mid Northern and Northeastern Bulgaria, Dobrudzha, Thrace, the Rhodopes, Strandzha and the Srednogorie transitional region.

The list of traditional musical activities that is worked out in this project conforms to the knowledge of musical-folklore dialects well-established in Bulgarian science, as well as to

the information sources that are fundamental to the study – questionnaire cards grouped according to the administrative division of Bulgaria into 28 regions.

The regional lists of traditional musical activities register features that are specific for the corresponding regions. Along with some traditional musical activities common for the region, information is also offered about some unique instrumental and singing performing styles (*na visoko* singing from the villages of Dolen and Satovcha, *na atsane* 'hiccupping' singing from the town of Bansko, two part singing from the Nedelino region, Gypsy music playing from Kotel, etc.).

The contemporary state of traditional musical activities portrays a picture which is different from the so-called classical one. Phenomena and processes such as modernization and globalization offer new regulations for the functioning and the development of musical practices, whereby active processes of transformation and disintegration of traditional singing and music playing are taking place. The features of local specificity become more diffusive at the expense of national unification. The mass media and the modern technologies contribute to the opening up towards other cultures, music genres and styles. Different features of the tradition related to the figures of the singer and the player change, as do the functioning of the music, the musical forms, the musical instruments and the instrumental groups. Almost extinct are some relict, unique forms of the musical tradition such as *na visoko* singing and *atsane* singing in Southwestern Bulgaria. This necessitates the investigation and the protection of the archaic and ethnically specific musical activities that have been preserved to the present day. Traditional singing and music playing ought to exist not only in museum exhibits, conserved in decipherment, texts, sound recordings and video images, but also as surviving values, the deed of living men and women of art realizing in a living environment the elements of the inherited tradition.

specific forms of destroying the classical folklore system and the creation of new musical systems interacting with it and changing it fundamentally (in some regions the dialectal parameters are preserved – in Shopp region, Macedonia, Thrace, Strandzha, Dobrudzha, and in others essentially are changed, or even eradicated some basic elements of the older dialectal musical systems). In spite of the smaller or the larger changes dictated by the complex sets of cultural interactions, dialects still exist today. They present territories in which the village and the town populations preserve in a similar way their old musical culture and in a similar way adopt, further develop and mix the new cultural phenomena with the old ones.

In the **Pirin region** is observed a multi-layer coexistence between oldest forms and genres with newer ones, which are strongly influenced by the Balkan town tradition: the Bulgarian town tradition, created exactly on the territory of Macedonia, the new type of melody and the old type of multi-part singing interacting with each other, today's movements of Pirinfolk and Pirinfest represent the indefatigable Macedonian creative spirit. In this multi-layer cultural structure monody and multi-part singing exist, as well as an old type of multi-part singing with a new type of flexible two-part, three-part and four-part singing. Along with the pentatonic and the diatonic scales, also can be observed melodic structures and melodies in the European Dur-moll standards, strongly permeated by Oriental chromatics. The style of performance is also multi-layered – equipollent men's, women's and mixed singing untypical of other regions (the Rhodopes being an exception), vocal training of the oldest types, typical for the neighboring Shopp region (open, saturated guttural sound making to a more tender, cranial or even nasal sound making, especially characteristic for the town repertoire). Preserved is the large set of musical instruments – from bagpipe, *zurna*, *gādulka*, *tamboura*, *dvoyanka*, *duduk*, to the modern mandolins, guitars, violins, clarinets, accordions, etc. Specific is the Macedonian style of the contemporary wedding formations – in group interpretations the bourdon verticals are looked for, as is the *tamboura*-like, *zurna*-like and *tarambuka*-like coloring in the performance which brings about the strictly regional character of the contemporary music-making forms in the Pirin region. Preserved are the most representative

measure forms in the folklore tradition (both old and new) – 7/8 with a first elongated part and 8/8 measure, 5/8 – a variant of 8/8, 3/8, and others. Preserved is the connection between the music and the most typical dances of the region. The musical components have considerably narrowed down their quantitative participation in rituals. Remaining are the sign accents contained in music: archaic forms of music-dance polymetricity, remnants of archaic vocal technique of a zoomorphic origin (*atsane* in Bansko, singing in the villages of Dolen and Satovcha in Gotse Delchev region). Typical is the accompaniment with *tamboura*.

In the **Big Shopp** region, conservatism and the resistance to novelties is most manifest. Preserved are the oldest forms of sound-making – collective, antiphonal two-part singing in its most archaic manifestations: a narrow tone volume, sharp, guttural-thoracic, man-like women's singing. Close is the connection between singing and dancing; preserved are archaic forms of musical-dancing polymetricity. Some remnants exist of archaic vocal techniques of a zoomorphic origin (*Dyakovo* singing, *Samokov* singing, *Svoqe* singing, *Sofia* singing). Still preserved is the original meter-rhythmic picture, although narrowed down by the European metric standards. Preserved are some ecstatic forms of music making and dancing – *tresene* (trembling of the voice) in harvest songs and in other genres, *natrishane* (jolting, vertically springing) while dancing. Strictly separated are women's and men's participation in rituals: women perform all genres and men only the Christmas cycle and the epic songs at table. The gradual entrance of women into the epic genre was also combined with the conquering of the area of the two-part singing by men during the last 10-20 years (the Mitev brothers from the village of Vladaya, for example). Preserved are the bourdon matrices in collective instrumental music-making of the new type, as well as the instruments and the themes in the new conditions for existence of the tradition. Some new instruments are imported, such as the violin, the accordion, the brass bands, but essential elements of the old tradition are preserved. The result is a slow transformation with a maximum dialectal resistance, which leads to the formation of a contemporary Shopp style, preserving elements representative of the Shopp style – typical exclams, interruptions, repetitions, vocals, ornaments. Typical is the